

## ВАЖЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОСИЛЕННЯ ПЕДАГОГІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

*У статті доведено необхідність поєднання сучасної системи освіти й педагогіки з такими тенденціями суспільного розвитку, як планетарний підхід до організації виховання й навчання та гуманізація життєдіяльності, культури навчальних відносин і духовної взаємодії педагогів і викладачів у будь-якому закладі освіти. Висвітлено основні механізми цього процесу, обґрунтовано важливі теоретичні положення та умови формування нових моральних цінностей.*

**Ключові слова:** тенденція, планетарне мислення, гуманізація, культура, педагогічний процес.

Все частіше фігурує наукова думка про те, що руйнівні цивілізаційні світові процеси відбуваються не тільки в природі, енергетиці, демографії, а насамперед є різними аспектами “єдиної кризи людини”, які коріняться глибоко всередині людини, у самій природі людської істоти.

**Мета статті** – висвітлити найважливіші тенденції впливу на посилення педагогізації в розвитку людини.

В умовах, коли крім національних кордонів людство роз’єднують антагоністичні, як правило, цінності й інтереси – фінансові, ідеологічні, кланові, релігійні, етнічні тощо, значна частина наукових досліджень, спрямованих на виявлення суттєвих причин глобальної кризи, ігнорує як одну із найважливіших проблем – кризу духовності людини, вивчення причин падіння людських цінностей. Доведено, що запропонувати альтернативи виживання цивілізації тільки на підґрунті наукового знання уже, на жаль, видається неможливим.

Дослідниками науково обґрунтовується необхідність формування засобами освіти планетарного мислення. Йдеться про першу тенденцію: *зародження взаємозалежного й інтегрованого світу – духовність як усвідомлення кожним освітянином своєї приналежності до нього.*

Необхідне невідкладне формування принципово нової системи культури людських відносин, націлених на загальнолюдські пріоритети, корінне переосмислення парадигми глобального виживання людства, обґрунтоване забезпечення переходу від існуючої егоцентричної до антропоцентричної та соціоцентричної моделі життєдіяльності та взаємодії. У таких ситуаціях, як засвідчує практика та історична ретроспектива, освіта й духовна культура за певних умов можуть стати гарантами загальнолюдської стабільності, гуманізації людських стосунків і цілісності.

Зусилля освітян мають бути спрямовані на розв’язання глобальних проблем виживання цивілізації, що вимагає педагогічної співпраці, співтворчості й координованого розвитку виховання нового громадянина Планети.

Відомо, що гуманізація в контексті історичної перспективи завжди використовувалась для визначення процесів перетворення, які під назвою “Ренесанс” домінували в інтелектуальному житті Європи. Прихильники гуманізму в усіх країнах світу констатують, що він має визначити свою теперішню позицію не тільки у вигляді теоретичної концепції, але й відносно діяльності та соціальної практики. Питання про гуманізм має поставати у зв'язку з конкретними соціально-культурними й економічними умовами життя людини.

В основному документі міжнародного руху “За гуманізм” говориться, що необхідно переходити до справжньої історії людства, де буде покінчено з насильством одних людей іншими. Лозунг “Нічого немає вище за людину, і жодна людина не може бути нижчою за іншу” яскраво підкреслює цю думку. Гуманісти розкривають усі форми насильства: фізичне, економічне, расове, релігійне, ідеологічне, що затримують розвиток людського суспільства, виступають проти всіх відкритих і закритих форм дискримінації.

Утім, відомо й інше. Довгі роки педагогіка в нашій країні була бездітною, вона орієнтувалась на вимоги суспільства, які не співпадали з реальними потребами людей. Часто ці вимоги були неправдивими й не спрямованими на розвиток творчого потенціалу особистості. Головне кредо такої системи: бути як усі, для особистості добре те, що добре для держави; постійне дотримання субординації у відносинах між людьми, між педагогами й дітьми; функціональний характер відносин.

На цьому тлі мала місце постійна внутрішня напруга людини, страх висловити власну думку, повсякчасна зміна ролевої поведінки залежно від ієрархічного статусу партнера по спілкуванню, низькі соціальні замовлення.

Кризовий стан суспільства був викликаний, насамперед, жорстким ідеологічним контролем адміністративно-бюрократичної системи.

Разом з тим, потрібно усвідомлювати, що в епоху кардинальних соціальних перетворень в Україні *гуманізація* як друга тенденція *еволюції сучасного стилю життя* неможлива без оновлення знань про людину та суспільство. Нині в умовах складної соціальної диференціації суспільство знову опинилось у скрутному стані, гуманістичні вектори знову-таки прямують в іншому, неправильному, напрямку, набувають абстрактного характеру.

Тенденція і принцип гуманізму активно розроблялися радянськими суспільствознавцями й педагогами в 70-ті рр. ХХ ст., коли “сталінський гуманізм” перестав виконувати свої функції, виявився псевдогуманізмом, і в суспільстві почали нарощуватися процеси дегуманізації. Теоретичні міркування, не підкріплені утвердженням реального гуманізму в суспільному житті, виявились неефективними.

Незадовільний стан, пов'язаний з розробкою проблем гуманізації суспільства, багато в чому пояснюється тим, що в утвердженні гуманістичних засад чільне місце займають не внутрішньонаукові закономірності розвитку соціального знання, а соціокультурні чинники, які суттєво впливають на процес і розвиток гуманізації знання.

Останні стали предметом пильної уваги суспільствознавців лише в середині 80-х рр. ХХ ст.

У руслі загальної тенденції гуманізації знання був застосований соціально-культурний підхід П. Гайдеко, А. Гуревич, О. Лосева, М. Мамардашвілі та інших учених, його було використано й у процесі дослідження світоглядних проблем (М. Булатова, В. Іванова, В. Шинкарук та ін.).

Суспільствознавці сьогодні дуже повільно просуваються в цих питаннях. Гальмує вивчення механізму впливу соціокультурних орієнтацій деформації, які виникли в суспільстві, недооцінка філософських ідей про самоцінність людського існування, цілісність взаємопов'язаного світу, пріоритет загальнолюдських цінностей тощо. Іноді поняття "гуманізація" певного типу знання вчені беруть у лапки, акцентуючи на тому, що стосовно знання говорити про процес гуманізації можна лише умовно, з чим ніяк не можна погодитись.

У суспільствознавців побутує думка, що покращення людських взаємовідносин – це вимога другорядного порядку, мовляв, тільки тоді, коли буде розв'язано головні проблеми в суспільно-економічній сфері, можна буде говорити, звертати увагу й на такі феномени, як вихованість, співчуття і терпимість, жалість і гуманність, мораль і людяність. Однак створення сприятливих умов не завжди стимулює гуманні стосунки між людьми. Відсутність уваги до внутрішньої недосконалості людини призводить до негативних наслідків, на що у свій час звернув увагу Ф. Достоєвський, вказуючи на те, що грошима можна набудувати шкіл, але вчителів одразу наготувати неможливо, що народний національний учитель виробляється віками, тримається легендами, незліченим досвідом.

Крім того, нечуване зростання матеріально-технічних можливостей (у тому числі тих, котрими розпоряджаються окремі індивіди), поряд із позитивними наслідками, призводить до посилення численних небезпек. Тому багатопланова гуманізація суспільних відносин постає не лише моральним гаслом, а й умовою виживання людства. Водночас, попри колосальні труднощі й перешкоди, що заважають реалізації цих умов, справа не зовсім безнадійна – цивілізаційне підґрунтя гуманізації забезпечується процесом переходу суспільства до вищого, порівняно з попередніми етапами, розвитку. За всієї суперечливості й неймовірності цього процесу підвищується економічно й соціокультурно покращення суспільних відносин, підтриманий попит на комунікабельність, креативність, ініціативність і відповідальність.

З іншого боку, стан освіти, зокрема, соціально-гуманітарних дисциплін, на сьогодні значною мірою визначається відносно невисоким, навіть низьким рівнем розвитку культури, з яким пов'язана неповага до проблеми людини, яка характеризувала колишнє суспільствознавство, а також ігнорування особливого місця, яке людина повинна займати в культурі. Це негативне явище багато в чому пояснюється суперечливим ставленням певних соціальних верств до культури та складністю переходу країни до ринкової економіки.

Потрібно також врахувати той факт, що самі вчителі виховувались у соціальній атмосфері, досить далекій від справжніх гуманістичних спрямувань.

Поняття “людина” й “гуманізм”, хоч постійно й використовувались, але вони були наповнені відверто вихолощеним змістом. Звернення до праць великих гуманістів минулого відбувалось в урізаному вигляді в суворо відфільтрованої формі. Щодо цього, то ситуація в Україні змінюється на краще, “білі плями” поступово зникають. Однак нерозв’язаним залишається найважче питання: як трансформувати гуманістичні положення й думки мислителів минулого стосовно реалій сьогодення й, завдяки цьому, якісно піднести гуманістичні знання до такого рівня, щоб унеможливити перехід від гуманізму до антигуманізму, від захисту одних гуманістичних підвалин до відстоювання інших.

Отже, реалізація *тенденції гуманізації людських взаємин* вимагає створити механізм, блокування неприйнятних антигуманістичних теоретичних проектів.

Розв’язання цієї проблеми, на нашу думку, пов’язане з обґрунтуванням такої важливої тези: утвердження гуманізму для людини і в людині здійснюється тільки через культуру. Розірвати ці поняття – означає прийти до дескриптивного результату. Останнє легко підтверджується історичними фактами. Відомо, що різні епохи гуманізму обов’язково супроводжувалися виникненням нових культур, нових соціокультурних реалій. Відбувалося це не випадково.

Якщо гуманізм розвивався поштовхами, то одним з головних чинників, що стимулювали його розвиток, була нова культура, що народжувалась.

З іншого боку, гуманізм, що стверджував себе у суспільстві, створював сприятливі умови для культури, що з’являлася. Це взаємодоповнювальні соціокультурні процеси.

Дослідники цілком доцільно заявляють, що гуманізація неминуче передбачає прогрес культури, вона спрямована на послаблення антигуманних тенденцій у культурі, а остання, у свою чергу, виступає мірою гуманізації життя людини, бо культурним, освоєним і тим самим олюдненим стає все, що нас оточує.

Потрібно наголосити ще на одному важливому чиннику, пов’язаному з гуманізацією освіти. Більше ніж вікове володарювання технократичних ілюзій людства привело до таких лихоліть екологічного характеру, які без гуманізації навколишнього середовища подолати неможливо. Ця проблема тісно пов’язана зі сферою моральних відносин. З одного боку, ринкова економіка знімає деякі моральні нашарування, які накопичились у попередню епоху. З іншого – чимало моральних принципів і норм будуть віддані на поталу голому економічному інтересу, що не в силах компенсувати ні фонди милосердя, ні створені з цією метою різні товариства. Новий час вимагає необхідних змін у соціальних структурах, що формуються, які самі б мали потребу у процесах гуманізації та утвердженні моральних засад, розробці механізмів зміни обставин, утвердження і шанування гідності людини, совісті й честі.

Таким чином, стає очевидним той факт, що тільки в суспільстві, що досягло певного рівня культури, можливе здійснення гуманізації різних сторін суспільного життя, у тому числі реалізація гуманістичної парадигми сучасного знання про людину й суспільство, які, будучи інтегративною теорією, базуватимуться на гуманістичних традиціях і загальнолюдських цінностях.

Освіта – унікальний різновид соціальних систем суспільства, в якій живуть, взаємодіють, спілкуються люди різного віку: й діти, й підлітки, й юнаки, й дошкільники, й учителі (молоді спеціалісти, люди похилого віку, пенсіонери), управлінці різних рівнів. Всі вони взаємодіють між собою, співпрацюють, співстворять.

Складність полягає в тому, що кожний суб'єкт освітньої системи – не ідеальне творіння. В людях, на жаль, чимало негативного: агресивність, жадність, брехливість та ін. Навіть у порядних людей інколи проявляються замість порядності підлість, замість людяності – жорстокість. Саме тому формування та вдосконалення моралі, культури й гуманізму є найголовнішою складовою розвитку кожної без винятку особистості.

Відомий український психолог Г.О. Балл визначає провідну ідею гуманізації освіти як орієнтацію цілей, змісту, форм і методів впливу на особистість учня, гуманізацію її розвитку. Найважливішими складниками гуманізації освіти він вважає:

- гуманістичне переосмислення основних функцій освіти;
- гуманізацію сьогодення життя кожного учня;
- втілення гуманістичних засад у загальній організації системи освіти;
- любов і повагу до учнів з боку педагогів;
- стимулювання розвитку суб'єктивних якостей учнів;
- запровадження в освіті діалогічних засад;
- виховання учнів у дусі гуманістичних цінностей;
- розвиток і діяльність особистості педагога як суб'єкта гуманістично орієнтованої освіти [1, с. 21].

Ознаками сучасних досліджень, звернених до внутрішнього світу людини, є поява нових напрямів у західній матеріалістичній науці: психосоматична медицина, рефлексотерапія, психоаналіз, когнітивна фізика тощо. На це є об'єктивні причини.

Екологічна криза, політична та економічна напруга, проблема всесвітнього виживання людства вимагають подолання роз'єднаності, без чого неможливий всепланетний спосіб життя та існування; йдеться про створення всепланетної етики та взаємну відповідальність народів і кожної людини за наслідки прийняття тих чи інших глобальних рішень.

Невідступно наближається час синтезу, відновлення єдності об'єктивного й суб'єктивного в мисленні та концептуальних підходах до життя людини та суспільства. Наукові дослідження А. Безант, О. Блаватської, А. Дейлі, Д. Крішнамурті, Б. Ламборг, О. Рейзер закликають відновити культуру й духовну єдність людства, привести в стан гармонії суспільне й особисте життя, допомогти людині досягти особистісної цілісності навколишнього світу. І це не є

філософською фантазією, це – нагальна потреба сьогодення, яка підтверджується документами, підготовленими Відділом з культурної роботи ЮНЕСКО, за назвою “Концепція людини і філософія освіти на Сході і Заході”.

Сьогодення суспільства й світу, що можна охарактеризувати словами австралійського вченого-реаніматора П. Калиновського як “матеріальне збагачення при збідненні духу”, пояснюється недоліками концептуальних підходів до виховання людини. Відомий філософ Д. Крішнамурті уточнив: “Суспільство – це те, що створили я і ти своїми власними взаємовідносинами. Суттєві зміни здійснюються через самопізнання, а не через сліпе увірування” [3, с. 26].

Людина стає особистістю, готовою до самовдосконалення, тільки двома шляхами: цілеспрямованою, оптимально організованою роботою педагогів або шляхом власного стихійного, ніким не спрямованого пошуку самої себе. Природно, перший шлях є більш ефективним і еволюційно придатним. Звернемося до окремих мало відомих джерел.

Методологічним принципом нового підходу до формування особистості майбутнього може бути тільки визнання цінності індивіда та існування цілого, яке має назву “людство”. У працях Д. Кхули й А. Бейлі створено моделі синтезованого вчення про самовдосконалення та служіння людини в сучасному складному світі (“Образование в Новом Веке”, “Ученичество в Новом Веке”, “Проблемы Человечества”), які передбачають результати політики й рівнів розвитку суспільств, виходячи з такого: “Ми повинні розвивати добрі бажані аспекти; виключити ті, що показали свою нездатність підготувати людей до співпраці зі своїм оточенням; розвивати нові установки, що готують дитину до повноти життя; роблять її справжньою людиною – творчим конструктивним членом людської родини. Необхідно зберігати все краще, що було в минулому, але розглядати його лише як фундамент для ефективної системи мудрого наближення до кінцевої мети – світового громадянства” [2, с. 52].

Так, нова освіта має прищеплювати людям культуру, працювати з культурними людьми, спрямовуючи їх на шлях духовного розвитку й духовного розкриття.

На думку гуманістів, нова освіта, всі освітні заклади мають відповідати таким вимогам: забезпечити доступність для пересічного громадянина найцінніших досягнень людства, що допомагають йому стати добрим громадянином, мудрим батьком і матір'ю; викликати зацікавленість у нових науках і знаннях із обов'язковим серйозним відстеженням можливих наслідків; враховувати успадковані схильності людини, її расові й національні особливості, додавати ті знання, що допомогли б їй визначити власне покликання в житті, плідно працювати в світі (на своєму місці); реалізовувати розумний тренінг, у ході якого людина навчається пізнавати і з гідністю спілкуватися зі своїм оточенням, своєчасно адаптуватися до сучасних умов життя та їх змін, навчати координації власної особистості; задовольняти потреби людського духу, допомагати людям виробляти відповідну філософію й почуття істинних цінностей; керуватися ретельністю бачення та відповідати потребам світу й вимогам часу; розвивати здібність аналізувати минуле й теперішнє; навчати

правам, звертаючи увагу на правильне використання матеріальних і інтелектуальних здобутків життя, а також висвітлювати зв'язок кожного з оточуючими людьми й навколишнім світом; замінити суперництво співпереживанням.

**Висновки.** Отже, ми повинні будувати в кожному навчальному закладі сучасний педагогічний процес культуровідповідно. Це означає, що його конструювання має будуватись з урахуванням таких реалій і вимог:

- адекватно відображати сучасні тенденції суспільного розвитку світу і Європи, культурних, соціальних, економічних, психологічних, математичних, біологічних та інших наук, а також перспективні напрями вдосконалення і підвищення якості життя через поглиблення і гуманізацію процесів комунікації, інформатизації, чинників корпоративної культури, спрямування їх на збереження і вдосконалення життя взагалі;

- бути систематизованими на кожному етапі формування готовності освітян до педагогічної діяльності в нових умовах соціально-культурних реалій;

- мати високий рівень фундаментальної теоретико-педагогічної підготовки, у якій оптимально сполучається достатня широта загальної психолого-педагогічної підготовки з глибиною рівнево-предметної профілізації;

- створити професійно-орієнтоване середовище, яке забезпечує діалектичну єдність ефективної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу за допомогою всебічного забезпечення професійно-пізнавальної, науково-дослідницької й громадської діяльності та спеціально організованої системи комунікацій за рахунок використання сучасних засобів інформаційних технологій, можливостей розв'язання професійно важливих завдань, наукового аналізу соціально-економічної сутності професійних проблем на рівні світових і європейських вимог, створивши в закладах освіти спеціальні інформаційні центри з інтеграції педагогічних ідей, досвіду й узагальнення досягнень світової та європедагогіки.

На нашу думку, у завтрашній системі вищої освіти потрібно зберегти розумне поєднання позитивного й унікального вітчизняного досвіду з творчим запровадженням світового та європейського досвіду у формуванні загальнолюдських цінностей.

#### **Список використаної літератури**

1. Балл Г.О. Гуманізація освіти в контексті сучасності: психолого-педагогічні орієнтири / Г.О. Балл // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 21–34.
2. Бейли А.А. Проблемы человечества / А.А. Бейли. – М., 1988.
3. Кришнамурти Д. Духовное возрождение человечества / Д. Кришнамурти. – М., 1997. – С. 6.

*Стаття надійшла до редакції 14.02.2014.*

#### **Сущенко Т.И. Важные тенденции общественного развития и их влияние на усиление педагогизации образовательных процессов**

*В статье доказана необходимость единства современной системы образования и педагогики с такими тенденциями общественного развития, как планетарный подход к воспитанию и образованию и гуманизация жизнедеятельности, формирование культуры человеческих и учебных отношений, духовное взаимодействие педагогов и воспитанников*

*в каждом педагогическом процессе. Определены основные механизмы этого процесса, обоснованы важные теоретические положения и условия формирования новых духовных ценностей.*

*Ключевые слова: тенденция, планетарное мышление, гуманизация, культура, педагогический процесс.*

**Sushchenko T. Important trends of social development and their impact on the enhancement of educational processes pedagogization**

*The necessity of a combination of modern education and pedagogy with the trends of social development, such as a planetary approach to education and training and the humanization of life, creating a culture of learning relationships, spiritual interaction between teachers and teachers in any educational institution.*

*Disclosed the basic mechanisms of this process are substantiated important theoretical terms and conditions of the formation of new moral values.*

*In particular, we are talking about building in every school of modern pedagogical process in accordance with the principle of cultural conformity. This means that its design should be based, taking into account such realities and the adequately reflect current trends of social development of the world and Europe, cultural, social, economic, psychological, mathematical, biological and other sciences, as well as promising directions for improving and enhancing the quality of life through deepen and humanize the processes of communication, information, factors of corporate culture, the direction of their conservation and improvement of life in general, creating a humane oriented environment, which provides the dialectical unity of the effective interaction among pedagogical process with an organic combination of spiritual, cognitive, research and social activities and specially organized system of communication through the use of modern information technology solutions capabilities professionally important pedagogical problems, scientific analysis of the socio-economic essence of professional issues at international and European requirements, creating in schools special psycho-pedagogical conditions.*

*Key words: trend, global thinking, humanization, culture, pedagogical process.*